

УДК 327:061.23 ООН

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН

Орест Гогоша

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)239-41-32*

Проаналізовано особливості миротворчої діяльності ООН та регіональних організацій на сучасному етапі, а також зростаюче значення гуманітарного аспекту і все частіше використання гуманітарної допомоги та механізмів у такій діяльності.

Ключові слова: миротворча діяльність ООН, гуманітарні аспекти миротворчих операцій ООН, гуманітарна допомога в діяльності ООН, принципи проведення гуманітарних операцій.

З того часу, коли ООН вперше здійснила координацію операцій гуманітарної допомоги в Європі у зв'язку з руйнуваннями і масовим переміщенням людей після Другої світової війни, світове суспільство поклало на організацію відповідальність за ліквідацію наслідків стихійних лих та антропогенних катастроф, з якими уряди країн не можуть самостійно впоратися. Сьогодні ООН – головне джерело екстреної допомоги і довгострокової співпраці, каталізатор діяльності урядів країн і гуманітарних організацій, захисник потерпілого населення у надзвичайних ситуаціях. Там, де ООН і її партнери з гуманітарної діяльності мають змогу приймати міри реагування у зв'язку з виникненням цих важких надзвичайних ситуацій, вони ефективно надають вчасну допомогу потерпілому населенню.

Упродовж другої половини ХХ ст. поступово укріплювалося усвідомлення того, що існує певний «мінімальний» рівень прав людини, зазіхання на які перестають бути суто внутрішньою справою держави і виправдовують втручання ззовні, аби не допустити загрози розростання гуманітарної проблеми у вогнище міжнародної гуманітарної кризи чи гуманітарної катастрофи. В результаті, як слушно зазначають дослідники, «нині у різноманітних сферах гуманітарних знань (політологія, соціологія, філософія, міжнародні відносини тощо) оформився інтерес до нового феномену – політики гуманітарної безпеки» [3, р. 125–126]. Цьому переходу сприяє, зокрема, принципова тенденція «своєрідної «демлітаризації» міжнародної безпеки. Використання терміна «гуманітарний» щодо безпеки має подвійне змістовне навантаження: 1) соціологічне, тобто пов'язаність із людиною та суспільством, де такий термін використовують як базове поняття міждисциплінарного характеру; 2) політологічне – як антонім чи протиставлення техніко-технологічній галузі (подібно до того, як в англійській мові розведено поняття «security» та «safety») [1, р. 205–207]. Водночас гуманітарну безпеку можна визначити як систему способів та процедур забезпечення безпеки людини, структур її

життєзабезпечення в умовах кризово-конфліктних ситуацій (надзвичайні ситуації, воєнні дії тощо), а також у період стабілізації та реабілітації після виходу з кризи (постконфліктне миробудівництво). Ця загальносвітова парадигма має декілька ключових вимірів, серед яких принципове місце займають політико-правовий (в аспекті гуманітарного права) та воєнно-політичний (в аспекті функціонального розширення гуманітарної складової воєнної діяльності).

Історичний досвід ООН свідчить, що правові основи системи колективної безпеки організації здатні забезпечити ефективні дії щодо підтримання миру і міжнародної безпеки. Буксування і недостатня результативність миротворчих зусиль в минулому багато в чому зумовлювалися не недоліками Статуту чи механізми системи колективної безпеки, а політикою держав, наслідками «холодної війни», ідеологічними конфронтаціями, які паралізували діяльність ООН, перешкоджали застосуванню принципів колективної безпеки, передбачених Статутом.

Однією з особливостей миротворчої діяльності ООН та регіональних організацій сьогодні, стає зростаюче значення гуманітарного аспекту і все частіше використання гуманітарної допомоги та механізмів у такій діяльності. Поняття «гуманітарна допомога» не є, по суті, юридичним і не має чітко визначеного значення, обсягу та змісту, хоча принципи, які діють і приймаються в рамках «допомоги», не вступають у протиріччя з міжнародним (гуманітарним) правом і доволі часто представляються юридичними.

Торкаючись проблеми міжнародно-політичного виміру гуманітарного права, зазначимо, що його походження пов'язане з битвою під Сольферіно (1859), внаслідок якої загинуло 60 % поранених, які не отримали своєчасної медичної допомоги. В контексті цієї воєнно-гуманітарної трагедії завдяки діяльності швейцарця А. Дюнана 1864 р. прийнято міжнародну Конвенцію про поліпшення участі поранених у діючих арміях, створено Міжнародний комітет Червоного Хреста (1880), а потім (1919) і неурядова організація – Міжнародна федерація суспільств Червоного Хреста. Гаазькі конвенції 1899 р. та 1907 р. поширили сферу гуманітарного права на військовополонених і ведення воєнних дій на суші. В Женеві 1949 р. було прийнято вже чотири конвенції (Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію; про поводження з військовополоненими; про правовий захист цивільного населення під час збройного конфлікту). Додаткові протоколи (про заступництво жертвам міжнародних збройних конфліктів і про захист жертв неміжнародних збройних конфліктів) прийнято 1977 р. [2].

Паралельно, в рамках реалізації загальних принципів міжнародного визнання та підтримки забезпечення прав людини (започаткованого прийняттям у грудні 1948 р. Загальної декларації прав людини, що продовжилося прийняттям похідних міжнародно-правових документів з окремих аспектів чи вимірів цих прав), протікали відповідні процеси на регіональному рівні. Зокрема,

4 листопада 1950 р. в Римі групою держав, що входили до Ради Європи, прийнято Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод. У листопаді 1969 р. підписано Міжамериканську конвенцію прав людини. Відповідно до неї, створено Міжамериканську комісію з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини. В Бангі (Гамбія) 1981 р. прийнято Африканську хартію прав людини та народів, відповідно до якої засновано Африканську комісію із прав людини та народів. Того ж 1981 р. у рамках ЮНЕСКО проголошено Ісламську загальну декларацію прав людини [2].

Ці та інші механізми створили належне підґрунтя для утворення своєрідного «міжнародного режиму гуманітарної безпеки», який поступово набуває «силової» (воєнно-політичної) складової – через поступове визнання необхідності у крайніх випадках вдаватися до використання доволі жорстких заходів заради досягнення політико-гуманітарних цілей. Наприклад, у доповіді Генерального секретаря ООН Бутроса Галі «Порядок денний для світу» (1992) концепт «гуманітарність» набув міжнародного політико-правового виміру. З цього моменту в міжнародній науково-теоретичній та політико-практичній дискусії увійшли такі категорії, як «гуманітарна катастрофа», «гуманітарні операції ООН», «примус до миру в ім'я загальнолюдських (гуманітарних) цінностей» [1, р. 207–213].

Концептуально підхід «гуманітарності» як міжнародно-політична категорія отримав своє сучасне оформлення в Стамбульській Хартії європейської безпеки (1999), де сучасні проблеми миру та безпеки визначено через гуманітарно-політичні категорії довіри та співробітництва, що вивело гуманітарний вимір міжнародно-політичного та безпекового співробітництва в число найпріоритетніших [3, р. 129].

Отже, ключовими точками для регулювання відносин і співробітництва між підтримкою миру та гуманітарними операціями є такі:

1. Військові місії та операції ООН є важливим компонентом успішного врегулювання конфліктів, оскільки вони є необхідними для забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права і тим самим – для відновлення необхідних умов безпеки щодо проведення гуманітарної діяльності. При цьому операції з підтримки миру, насамперед з примусу до миру, повинні чітко відрізнятися за своїм характером від гуманітарної діяльності. Військові сили не повинні безпосередньо брати участь у гуманітарній діяльності, оскільки це буде асоціювати гуманітарні організації, у свідомості влади і населення, з політичними чи військовими цілями, які виходять за рамки гуманітарних завдань.

2. Гуманітарна діяльність не призначена для врегулювання конфліктів, а для захисту людської гідності і збереження життя. Вона повинна рухатися паралельно з політичним процесом, спрямованим на усунення основних причин конфлікту та досягнення політичного врегулювання. Вона не повинна стати інструментом, щоб замаскувати відсутність рішучості прийняття відповідних політичних дій, або компенсувати їхню недостатність. Така політична воля має

важливе значення для підтримання миру та гуманітарної діяльності, які повинні завжди залишатися ефективними.

3. Гуманітарним установам, які працюють в умовах збройних конфліктів, необхідно зберегти суто неполітичний і неупереджений характер своєї місії. Надання гуманітарної допомоги не повинно бути пов'язано із результатом політичних переговорів чи інших політичних рішень. Гуманітарна допомога і політичні дії повинні не тільки бути відокремлені один від одного, їх також необхідно сприймати як окремі складові. Гуманітарні організації повинні дотримуватися «кодексу поведінки», щоб уникнути конкуренції та розбіжностей у підходах своєї діяльності, які можуть поставити під загрозу досягнення гуманітарних цілей.

4. Важливість досягнення спільної узгодженості в операціях, що проводять на різних рівнях у конфліктних ситуаціях. Гуманітарні установи повинні зберігати свою цілковиту незалежність від рішень і дій, а в тісних консультаціях з силами з підтримки миру на всіх етапах і на всіх рівнях, працювати в дусі взаємодоповнюваності. Консультації необхідно проводити вже на підготовчому етапі операцій з підтримання миру; вони можуть впливати на гуманітарну діяльність, передусім коли їхньою метою є створення безпечних коридорів для доставки гуманітарної допомоги. Це сприятиме підвищенню взаємної поваги і розуміння один одного, а також відіграватиме важливу роль у спільному аналізі ситуації з гуманітарними установами, насамперед щодо питань, пов'язаних з безпекою.

Загалом головними умовами ефективності гуманітарної діяльності є неухильне дотримання положень Статуту ООН, універсальних гуманітарних принципів і норм міжнародного права, згода приймаючої держави, тісне співробітництво зі сторонами в конфлікті, здатності Ради Безпеки ООН здійснювати спостереження і контроль за миротворчою діяльністю, в тому числі і її гуманітарної складової.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Olara A. Otunnu*. Peacemaking and Peacekeeping for the new century / Otunnu Olara A., Doyle Michael W. – Boston : Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1998. – 352 p.
2. *Sommaruga C*. Strengthening the coordination of emergency humanitarian assistance: humanitarian policy and operational activities. Official site of the ICRC [Electronic resource]. – Access to the document: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jmc3.htm>.
3. *Woodhouse T*. Peacekeeping and Conflict Resolution / Tom Woodhouse, Oliver Ramsbotham. – London : Frank Cass Publisher, 2000. – 269 p.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2012

Прийнята до друку 25.10.2012

HUMANITARIAN COMPONENT OF UN PEACEKEEPING OPERATIONS

Orest Hohosha

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universitetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032)239-41-32*

In the article are analyzed the features of UN peacekeeping and regional organizations at present, and the growing importance of the humanitarian aspect and more frequent use of humanitarian assistance and the mechanisms therein.

Key words: UN peacekeeping, humanitarian aspects of UN peacekeeping operations, humanitarian assistance of the United Nations, the principles of humanitarian operations.

ГУМАНИТАРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МИРОТВОРЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЙ ООН

Орест Гогоша

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-41-32*

Проанализированы особенности миротворческой деятельности ООН и региональных организаций на современном этапе, а также возрастающее значение гуманитарного аспекта и все более частое использование гуманитарной помощи и механизмов в такой деятельности.

Ключевые слова: миротворческая деятельность ООН, гуманитарные аспекты миротворческих операций ООН, гуманитарная помощь в деятельности ООН, принципы проведения гуманитарных операций.